

Molnár János

FRONT ÉS FOGSÁG (1915-1921)

Édesapám egy kis jáász község (Jásztelek) hat elemis közkatonájaként, egy jó módú és békességes parasztcsalád gyermekeként sodródott 1915-ben az I. világháború gyötrelmes poklába. Onnan sebesülés után egy rövid időre hazajöhetett »testileg-lelkileg« gyógyulni, hogy ott folytassa a szenvedését, ahol abbahagyta... Ezt követte a fogság, illetve annak időkeretében a háborúnál is sokkal kegyetlenebb, a frontélemlé százszor kiszámíthatatlanabb (az ő szavait idéztem!) polgárháború félelmetes fordulatai, borzalmai...

Az események után mintegy ötven évvel - kérésre leírta az egykori eseményeket, élményeket, melyeket fiatalon élt át, de még idős korában sem lepett be a feledés szürke pora. Visszaemlékezési anyagának így nagy-nagy értéke a hitelesség, a tárgyilagosság, környezete s a történesek hangulatának, értéktelének őszinte közlése éppúgy, mint stílusának megjelölt ereje, természetessége, vagy esetenként a részletek aprólékos ismertetése. (A száz gépelt oldalnyi terjedelem erre lehetőséget adott.)

Memoárjának a Hat esztendő címet adta. Annak bevezetőjében így vallott önmagáról: »Nem sok tudással és egészen fiatalon, kevés élettapasztalattal kerültem a háborúba és a fogságba. Érdeklődésem, környezetem eseményei azonban nem hagytak nyugodni, így sok mindenben részt vettem, sok mindent átéltem. A történeket megjegyeztem, esetenként kerestem azok okait, összefüggéseit. Azután levontam magam számára a tanulságokat. Elég sok akadt.« Megjegyzem, hogy az trása olvasásakor bőven »adatik« erre lehetősége az olvasónak is.

Néhány adottságát és személyiségvonását mindezek kapcsán - úgy vélem - mulasztás volna elhallgatni. Testileg jól fejlett, erős, szívós (a faluból egyszuszra kikocogott a tíz kilométernyi távolságban levő tanyájukra!), gyorsmozgású, ügyeskezü és sprinterek is kiváló alkat volt. Lelkileg kiegyensúlyozott, határozott egyéniség volt, egyenes jellemmel, erős akarattal, állhatatossággal, nagyvonalúsággal, gyors és logikus gondolkodással, reális helyzetfelismerő képességgel, bátorsággal, megbízhatósággal, fejlett igazságérzettel. Nem hiányzott tulajdonságai közül a szeretet, a tisztelet, a segítőkészség sem. Am nem kellő humorérzéke és lobbanékonyága olykor hátrányára vált. Kötő megfigyelőképessége, ámulatba ejtő memóriája sikerköve szellemi munkájának; visszaemlékezésének - melynek tme néhány részlete. (Molnár István)

Hat esztendő

A háború már a második évébe lépett 1915-ben, amikor katonai behívót kaptam Kecskemétre. Júliust írtunk, s én már betöltöttem a 19. életévemet. Rajtam kívül még igen sokan öltötték magukra az uniformist abban az időben, mert kellett az ember utánpótlás. Jobban fogytak az emberek messze keleten, mint ahogyan a hadvezetés azt elképzelte.

Huszárok lettünk, 13-as huszárok! A kiképzéssel nem késlekedtek vezetőink. Megtanultuk, hogyan kell a lovat pucolni, kiverni a sorport, - a ló szőréből a kéfében felgyülemlett porból a körömrúgó előtt a kefe földhözütögetésével a porból sort, sorokat alakítottak ki - hogyan kell a nyeret és egyéb lóra való alkalmatosságot kifényesíteni és a helyére rakni, tárolni. No, meg arra is megtanítottak, miként kell az itató vederral az istállói ajtóban ugrani...

Már ott tartottunk, hogy a huszárokat lovagolni is tanítani kezdik, amikor jött a parancs; mennünk kell Pestlőrincre! A lovaglásból nem lett semmi - pedig azt csináltuk volna szívesebben, nem pedig az egyéb gyakorlatokat - mert Lőrincen már nem volt lovuk a huszároknak. Így hát gyaloghuszárok lettünk. Még csak nem is

kaszárnyában helyeztek el bennünket, hanem egy emeletes házban, egy piactér mellett.

A katonai kiképzés azonban nem szakadt meg. Tovább folyt a maga módján... Az egyik őrzető valamelyikünkkel egy skatulya gyufát hozatott, s azt pokrócban kellett felvinnünk számára az emeletre. A pokrócot annyian fogtuk, ahányan csak hozzáfértünk. Amikor felértünk, átvette a gyufásdobozt, majd mindegyikünknek adott egy-egy szál gyufát, mondván:

- Mostantól kezdve, mindenkinél legyen gyufa mindig, hogy ha a feljebbvaló cigarettát vesz a szájába, a közhuszár nyomban ott teremjen előtte, égő gyufával a kezében!

Ki-ki megkapta a szál gyufát, s nem hivatkozhatott arra, hogy nincs gyufája...

Megtanítottak bennünket arra, hogyan kell vigyázban állni és díszlépésben menni. Mindezekre akkortájt nagy szükség volt, mert vártuk a trónörökösöt, aki szemlélt kívánt tartani hű alattvalói és katonái fölött. A sok-sok gyakorlás közben többen elszédültek közülünk. Nehezebb volt ez a munka, a legnehezebb aratásnál is. Mindenki nagyon örült, amikor túl voltunk a szemlén. Közben megtanítottak arra is, hogyan kell a fegyverrel bánni, hogyan kell löni.

Legfőképpen azonban tisztelegni tanítottak bennünket, mert az szintén nagyon fontos volt, hiszen a feljebbvalónak még akkor is tisztelegni kellett, ha az utca másik oldalán ment.

Miután kiképeztek bennünket, október második felében bevonaglóztak valamennyiünket a Keleti pályaudvaron. Indultunk az orosz frontra...

Ahogy távolodtunk Budapesttől, úgy fogyott a szeszcsinálta jókedvünk.

A katonák önkéntelenül is a sapkájukhoz nyúltak, amikor egy-egy állomásra értünk. A sapka mellé tűzött kókadozó őszi rózsák akadtak kezünkbe, amelyeket az állomásokon ácsorgó, vagy éppen integető tömeg közé dobtak.

Míntha megszólaltak volna a virágok:

- Jobb lesz nekünk hazai földben pihenniünk, mint idegenben. Köszönjük, hogy nem visztek tovább.

Dél már elmúlt mikor a vonatunk megállt.

- Ebédosztás! - kiáltották az altisztek.

Közben civilek jöttek közel a szerelvényünkhöz, asszonyok, lányok és kíváncsian nézelődtek, van-e közöttünk ismerősük.

Egy idős néni halkán felsóhajtott, mielőtt távozott volna tőlünk:

- Szegénykéim! Ilyen fiatalon visznek benneteket vágóhídra. - S zsebkendőjével a szemét törölgette.

- Ne sírjon öreganyám! Úgy megzavarjuk mi a muszkát, hogy meg sem áll Moszkváig! - kiáltotta el valaki magát közülünk, vigasztalásnak szánva a szót.

1915. október 17-e volt, borús, sötét éjszaka, amikor a Kárpátok emelkedőjéhez értünk. Szerelvényünket két mozdony vonszolta. Az egyik húzta, a másik tolt. Kerekeik meg-meg csikordultak, mintha haragukban a fogukat acsargatnák.

- Mire kivirrad, túl leszünk a Kárpátokon - szólalt meg valaki a fülkében.

- Sokan nem gondoltunk arra, amikor elkezdődött, hogy ilyen sokáig tartson a háború és ilyen gyorsan ránk kerüljön a sor - jegyezte meg Jóska barátom, aki melletttem ült.

- Amikor kitört a háború, akkor azt mondták, hogy karácsonyra mindenki újra otthon lesz - vette át a szót ismét más.

- Szerbia früstökre sem lesz elég... És lassan a második karácsony is eljön, még sincs vége a háborúnak - folytatták tovább.

- Ti még csak most kezdték - bontogatta tovább a gondolatot egy öreg huszár -, *de bezzeg én, már másodszor megyek a frontra. Amikor először mentem, a huszároknak lovuk volt. Most már az sincs. A gyalogosoktól az különböztet meg, hogy*

a sapkám bal oldalára fel van varrva a huszár ezredem száma... Amolyan gyaloghuszárok vagyunk már csak.

Azután hosszas elbeszélésbe kezdett a limanovi csaták borzalmairól, és arról, miként sebesült meg.

Hangulatunk mind rosszabb és rosszabb lett.

Egyszer valaki nótába kezdett:

*»Nem tudom, hogy hol lesz a sírom,
Szerbiában, - én úgy gondolom.
Szerbiának hegyei, a fekete földjei,
Ott lesz az én sírom.«*

Sötétség, szomorúság, kiábrándultság tanyázott a vagonban. A dal után pedig hosszas hallgatás, egészen reggelig. Közben volt aki szundított, s volt aki otthonmaradottakkal folytatta a megkezdett beszélgetést - csak úgy gondolatban, vagy álmában.

A reggel ködös volt. Szerelvényünk gyakran megállt és amikor elindult, akkor is csak keveset futott. Lassan haladtunk. A napunk szürkén múlt el, nem történt semmi különös.

Utazással kezdtük a második éjszakát is. Csakhogy változtattunk az utazási módon, mert kb. éjfélről kezdve gyalogosan haladtunk tovább. Nem mondta senki, de gondoltuk, hogy a front közelébe értünk. Hangtalanul ballagtunk egy hatalmas erdőben, egészen hajnalig. Hajnalkor végre pihenőt tartottunk, mert faluba érkeztünk. A házakban azonban nem lakott senki, de senki...

Az ajtók nyitva voltak, a házablakok pedig, szinte kivétel nélkül összetört üveggel bámultak ránk.

- Sebj, - gondoltuk, - aludni azért mégis jobb lesz ott benn a házakban, mint itt kinn a szabad ég alatt.

Szakaszonként szállásoltak el bennünket az épületben.

A helyiségek földjét szalma fedte. Úgy látszik, nem mi voltunk az *»első vendégek«* ezekben a megviselt házakban.

Lefeküdtünk mindannyian. Végre, viszonylag kényelmes környezetben hajhattuk álomra fejünket. Sajnos, nem sokáig alhattunk nyugodtan, mert csörgött az *»ébresztőóra«*...

Ágyúgolyók robbantak tőlünk néhány száz méterre, azután sokkal közelebb. A kitört ablakon füst, por, s emberi jajgatás kavardott be a szobánkba, s ez gyorsan kiverte az álmat a szobatársaim szeméből is.

Egészen addig lőttek az oroszok, amíg a falu templomának a tornyát el nem találták. Ott húzódott meg ugyanis a mi megfigyelőnk. Amíg eltalálták, addig igen sokat mellé ágyúztak. Eppen ez lett nekünk, alvó katonáknak a szerencsétlensége. Közülünk többen megsebesültek, meghaltak...

Csodálkozó szemmel tekintgettünk egymásra, s némán kérdeztük:

- Hát ilyen a háború?

Bealkonyodott, mire teljes csend és rend lett a faluban. A sebesülteket bekötöttük, a halottakat eltemettük. Este pedig búcsút intettünk az üres falunak. Meneteltünk tovább a front felé. Dehogyan gondoltam még akkor, hogy hat évig tartó hányatott életem első napjait szenvedem a végtelen orosz mezőkön, erdőkben, hegyekben... Már éjfél felé járhatott az idő, amikor halk parancs jött: *Felfejlődni rajvonalba!* Azt tettük. Aludni nem tudtunk, mert a fejünk felett sűrűn füttyültek a kispuska golyók. Közülük több megvillant. Később tudtuk meg, hogy ezek dum-dum lövedékek és amikor valamibe ütköznek, felrobbannak. Egyidejűleg a sötétben látni lehetett villanásukat.

A reggel köddel köszöntött ránk, s mehozta az első ütközet napját.

- Jobbra húzódni, és előre! - jött a parancs. Előttünk mocsár volt, azt kerültük ki a jobbrahúzódással.

- *Előre!*

De előlről löttek, hátulról pedig az őrmester biztatott: *előre!*

Szinte egyenként kellett bennünket mozgatni, mert senki sem akart elmozdulni a vastag fák mögül.

Nem voltunk kényelmes helyzetben. Előlről egyre jobban löttek felénk, az őrmester pedig mind szaporábban ordította: *előre! előre!* Közben egyik-másikunk megsebesült, s jajgatott... Az lemaradt.

- *Fától-fáig előre!* - biztatott bennünket kitartóan az őrmester. S mi, azt tettük. Közben természetesen mi is löttünk, de csak úgy vaktában. Arrafelé, amerre az oroszokat sejtettük. Nem tudom, hány félóráig »nyomulhattunk« az említett módon előre, csak arra emlékszem, hogy a végén már elővette a pisztolyát is az őrmester, s a nagyobb nyomaték kedvéért azzal mutatta nekünk az irányt.

- *Hurrá, hurrá!* - kezdte el valaki torkaszakadtából. Átvettük ezt mindannyian és pillanatok alatt a rémisztő, fülsüketítő »*hurrááá*«-zástól visszhangzott az erdő. Ezzel egyidejűleg rohanni kezdtünk előre. Talán csak néhány percig tartott ez a félelmetes, vad ordítózás, amikor egy üres, elhagyott lövészárokhöz értünk. Percekkel azelőtt hagyhatták el az oroszok, de elhagyták egytől-egyig, mindannyian.

A félelem-okozta érzésünkhöz, a roham közben elkeseredettség, harag tapadt, amely most győzelmi mámorban oldódott fel. Ennek ellenére mindnyájan remegtünk egy kicsit, mint az ideges ló.

De ezzel még nem volt vége. Az oroszok csak néhány száz méterrel voltak hátrább. Ott újabb rajvonalat alakítottak ki, az előre elkészített lövészárokhba húzódva, és amint a köd nagyjából felszállt, újra löni kezdtek. Nem sokáig tartott ez az egyoldalú puffogatás, mert parancsot kaptunk mi is az újabb támadásra. Kezdődött minden előlről. Odaátról löttek, mi pedig fától-fáig húzódva haladtunk előre az őrmester felülegelete mellett. Közben peresze mi is lövöldöztük a nem látott ellenséget.

Mostmár nem féltem úgy, mint az előbb. Úgy láttam, a többiek is bátrabbak lettek. Átestünk már az első tűzkeresztségen.

- *Hurrááá! Hurrááá!* -

És mi az előbbi módon elfoglaltuk a második vonalat is. Ez azonban már nem olyan simán ment, mint az első. A rohamozott lövészárok nem volt üres. Voltak oroszok, akik nem akarták elhagyni, de voltak olyanok is, akik ha akarták volna, sem tudták volna elhagyni a sebesülésük miatt.

A »*hurrá*« csatakiáltásnak (amit én röviden *ordításnak* nevezek) hihetetlen hatása volt.

Orosz támadás után

Ami azonban a szemünk elé tárult, az lehangoló látvány volt. Rengeteg halott a mieinkből, de sokkal több az oroszokból. Nagyon sok volt a sebesült, akik jajgatva várták vérző sebekkel az elsősegélyt. A mi feladatunk az volt, hogy egyrészt megerősítsük a vonalat, másrészt, kísérjük hátra a foglyokat. Rengeteg foglyot ejtettek a mieink. Háromszor ismétlődött meg az orosz támadás - mint a szemtanúk elbeszélétek, - és minden alkalommal sok támadó eldobta a fegyverét. Feltartott kézzel futott a mi lövészárkainkba. Úgy számítottak ezek az orosz katonák, hogy ezzel végetér a szenvedésük, mert mint hadifoglyoknak nem kell tovább résztvenniük a harci cselekményekben. (*A foglyokat a háterszágban alkalmazták ipari, mezőgazdasági munkákban.*) Tehát, jól számítottak.

Akik a vonalban maradtunk, segítettünk a sebesültek felderítésében és a kötőzöhelyre történő szállításban. Hordágy sokkal kevesebb volt, mint sebesült. A legtöbbjét négyen vittük egy sátorlapban kötözésre. Ez a megoldás, főként a sebesült betegeknek okozott irtózatossá fájdalmat. Sokan közülük már több órával

ezelőtt kaptak sebet, s ennyi idő elmúltával rettenetes fájdalmat kellett elviselniük. A sátorlapban nem lehetett rögzített testhelyzetet biztosítani számukra, s ez megnövelte a sebesültek kínjait.

És a miénket is. Mert végig hallgatni jajgatásaikat, fájdalmas nyögéseit a kéz és láb nélküli embercsonkoknak, - oda idegzet kellett. Főként a dum-dum lövedékek tettek elrettentő embertelen rombolását katonáinkban. Találat esetén felrobbantak és ezáltal olyan roncsolást végeztek az ember testében, hogy pl. a végtagok esetében csak amputálással lehetett segíteni. A csontokat, apró szilánknyi darabokra roncsolta szét. Ha pedig nemes testrészt érintett, föltétlen kinyitotta a másvilágra vezető út kapuját.

Szomorúan végződött ez a nap. Az éjjel csendesen múlt el rajtunk, még aludni is volt időnk. Ugyszintén másnap is. Mikor ránk esteledett, újra tovább kellett indulnunk. Meneteltünk egész éjjel. Már kezdtük megszokni az örök mozgást. Elvégre, mi »*huszárok*« voltunk, a 13-as jászkun ezredhez tartozók és mint »*gyorsan mozgó alakulatnak*« menni és menni kellett mindig.

Vagy oda, ahol támadni készültünk, vagy oda, ahol éppen védekezésre szorítkoztunk.

Mivel lovunk nem volt, így gyalog masírozunk. Tartoztak a csoportunkhoz természetesen lovas huszárok is, de ők sem értek a tethelyre korábban, mint mi. Ők ugyanis lovaikat a rajvonaltól jóval távolabb hagyták, és mire odagyalogoltak a lovaikhoz, majd megállás után pedig visszagyalogoltak a lovaiktól, akkorra mi is megérkeztünk, - gyalogosan. Nekünk nem kellett visszamennünk a rajvonal mögé távolra, hanem közvetlen a front közelében mozogtunk. Nekik csak azzal volt jobb, hogy idejük egy részét lóháton töltötték, amíg a jobbra, vagy balra tartó elmozdulásokat végrehajtották.

Új helyünkön végre a várva-várt viszonylagos csendesség fogadott bennünket. A föld sem olyan szipakás volt ott, mint előzetesen szinte mindenütt, hanem partosabb, homokosabb. A már kiásott, ott talált lövészárkba húzódtunk, biztonságba helyeztük magunkat. Mögöttünk, körülöttünk, szántóföld, méghozzá burgonyával beültetve! Előttünk, mintegy 200 méternyire erdő kezdődött. Hatalmas fái közül fel lehetett ismerni a drótkerítést, s mögötte a lövészárkot. Tisztáson, erdőben, egyaránt csendesség honolt. Orosz katonának, lövöldözésnek se híre, se hamva. Tüzérségünk szokásos reggeli tapogató lövéseire nem érkezett válasz. Megfigyelőink sem észleltek semmilyen mozgást. Arra gondoltunk, nincsen velünk szemben senki, aki farkasszemet vetne ránk. Nem is volt ez elképzelhetetlen, mert ebben az időben általános támadásban voltunk és az orosz frontot teljességében megingattuk. Reméltük, hogy a front említett szakaszáról visszavonultak az oroszok, nehogy bekerítsük őket. Szemerkélt az eső, mi pedig krumplit kerestünk az üres burgonyabokrokban.

November elsejét írtunk, és 1915-öt.

A családok otthon Mindenszentek napjának megünneplésére készültek és a szülők féltő aggodalommal gondoltak a messze-messze szenvedő gyermekeikre. Ránk. Ha jól emlékszem, délelőtt 10-11 óra körül lehetett, amikor az őrmester 10 nőtlen katonából álló csoportot alakított. Közéjük kerültem én is. Nem tudtuk, hogy mi lesz a feladatunk, de nekem rossz sejtésem volt.

Nem is ok nélkül, hiszen félfüllel meghallottam, amikor az ezredes úr parancsot adott az őrmesternek, 10 olyan ember kiválasztására, akik »*nem hagnak árvát*«.

Közölte velünk az őrmester, hogy a tizedes úr vezetésével rövid portyára indulunk. Azt kell felderítenünk, hogy az erdősztélén látszó drótkerítés mögötti részen tartózkodnak-e oroszok, vagy sem. Látszat szerint nincsen ott emberfia, de azért sosem lehet tudni, és biztos, ami biztos.

A mintegy 200 méternyi tisztáson félve, óvatosan lopakodtunk. Nem történt semmi. Kiértünk a tisztásról, elértük az erdő szélét, s beértünk az erdőbe.

- *Ha volna ott valaki, azóta már megriasztott volna bennünket.* - jegyezte meg egyikünk félhangosan.

Jó volt a megjegyzés, féleleműzőnek. Valamivel bátrabban lépkedtünk. A kis csoport eleje már csak pár méternyire járt a teljesen ép, 4-5 soros dróttól, amely mögött az orosz lövészárok hallgatott.

- *Nincsen drótvágó ollónk. Mit csináljunk, hogyha odaérünk?* - kérdezte az őrmestertől az, aki elől haladt.

Nyírni jól tudott volna, mert civilben szabó volt.

- *Törjétek ki a karót!* - válaszolta az őrmester.

Hirtelen úgy éreztem, mintha a lövészárokban oroszok volnának. Közben a szabó odaérkezett a dróthoz. Fogta a karót és mozzgatni kezdte. Kb. 30 méternyire lehettem az élen haladótól, s elszállt a rossz érzésem. Pillanatnyi megkönnyebbüléssel szedtem a lábaim.

- *No gyertek, nincs itt senki!* - mondta jó hangosan a karót tördelő katona. Mintha megriadtam volna a hangos szótól, ösztönösen a mellettem levő nagy fa mögé léptem.

És ebben a pillanatban megszólalt két géppuska, 8-10 kézigránát. Robbanás törte meg a csendet. Mintha mindez parancsszóra történt volna. S utána mélységes csend.

Én csak azt láttam, hogy a mi kis csapatunk egyetlen tagja sincs már talpon. Két ember szaladt még mögöttem, ott estek el mind a ketten. Nekem nem történt bajom. Lefeküdtem egy fa mögé, nehogy a lövészárok távolabbi részéről, oldalról meglássanak és lelőjenek. A csendet csend váltotta. Nyomasztó, fojtogató, fájdalmas, kínos nagy csend, melyet még halálhörgés sem zavart meg...

De talán ez is csak azért volt, hogy utána annál rettenetesebb legyen az elsza-

badult pokol... Most már tudták a mieink is, hogy az oroszok nem hagyták el a lövészárkot. Azt is látták, hogy nem tért vissza közülünk egyetlen ember sem. És még csak árvát sem hagytunk...

Nem telt bele egy negyed óra, amikor talán bosszúból, megtorlásként megszólaltak a magyar ágyúk. Csakúgy hullott az ágyúgolyó az orosz állásokra.

A helyzet egyre kínosabb, nyugtalanítóbb lett. Egyik-másik srappnell fölöttem robbant és a szilánkok szagatták, tördelték a fák gallyait, melyek közül nem is egy rám hullott. Közben egy mellettem levő hetes hulla olyan szagot árasztott, ami szinte kibírhatatlan volt. A szellő fordulása következtében, egyre nehezebb volt elviselni. Ezért a szuronnal odább gurítottam. Bár ne tettem volna! A mozgást észrevették az oroszok, és löni kezdték a szegény halottat. Én igen vastag fa mögött hasaltam és így a szemközti kézfegyverek lövedékei ellen némileg biztosítva voltam. Persze oldalról már nem. Nem egyszer éreztem, hogy a hátamon kissé oldalra billen a hátizsákom, meg-meg rándul. Ilyenkor mindig találat érte.

Hej, de keserves percek voltak azok! Mindenfelől a halál leselkedett rám. Már arra gondoltam, hogy Mindenszentek napját a Menyországban fejezem be. Nem hittem, hogy élve maradok.

Délutánra járhatott már az idő. Tüzereink kisebb-nagyobb szünet után újra meg újra vették az orosz állásokat. Egyszer azt éreztem, hogy a lábam szárára nagyobb gally esett. Később pedig a bal vállamon éreztem hasonlót. Majd a lábam is, vállam is kezdett zsibbadni...

Az erdőre egyre sűrűsödő ködfátyol borult. Megtapintottam jobb kezemmel a bal vállamat és éreztem, nedves. Vér volt, megsebesültem.

Felálltam és ahogy csak tudtam, futásnak eredtem saját állomásunk felé. Éreztem, hogy a bakancsom telefutott vérrrel. A bal kezem nem tudtam mozzgatni,

csak az ujjaimat. Azokról pedig csurgott lefelé a vér. Nemsokára megálltam, letérdeltem. Most már csak így tudtam vonszolni magam. Kértem az erdőből. A köd egyre sűrűsödött. Eldobáltam magamtól minden fölösleges terhet: fegyvert, történytáskát, történyt, hátizsákot. Ez utóbbit mégis visszavettem, abban volt a tiszta fehérszemem, amit még otthonról hoztam magammal, amit még édesanyám féltő, gondos keze csomagolt nekem.

És vonszoltam magam tovább, tovább, a pokolból...

...Azonban minden hiába volt. Egy hónapi szabadság, vagy egy hónapi kiképzés? Arra gondoltam akkor, nincsen annyi csillag, amennyiért én lemondanék az egy hónapi szabadságról. Nem fogadtam hát el az ajánlatát, bár nagyon nehezem esett. Érvelésem nem mondtam el neki *(többre értékeltem a szabadságot, mint a két csillagot)* nem akartam keseríteni. Inkább arra hivatkoztam, hogy nem vagyok még teljesen egészséges és az egy hónapi pihenésre nagy szükségem van. Amilyen jó ember volt, ezt el is hitte. De volt is abban igazság, mert a lábam és a kezem még valóban fájt.

Az egy hónap gyorsan elrepült. Már is azt vettem észre, hogy indulni kell vissza. Jászberényben ültem vonatra. Eppen ki akarta engedni a vonatunkat a forgalmista, amikor éktelen csattanás töltötte meg a levegőt. Szerelvényünkbe mintha egy óriás rügott volna nagy mérgesen, olyat lendült előre. Beleszaladt egy tehervonat! Volt hát jajgatás, kiabálás, futkosás! Nekem a fejem sérült meg kissé, de nem annyira, hogy kórházba mehett volna vele. Pedig szívesen tettem volna! Kecskeméten néhány nap múlva új ruhába bújtattak bennünket és május 7-én menetkészen álltunk.

Egy év sem múlt el, s én már másodszor indultam a frontra. Ugyanúgy a többiek is. Sőt akadtak, akik már harmadszor indultak hosszú útjukra a pöfögő acélparipával.

Ez meg is látszott rajtuk. Elhervadt a virágos jókedv, elnémultak a győzelmi harci dalok. Az állomásra nem kísért bennünket ujjongó tömeg, nem lengették felénk a zsebkendőket, nem integettek virágokkal. A lányok nem küldtek puszikat, mint 1915-ben a háború elején. Nemcsak a katonák fásultak el, hanem az itthoniak is.

Újra a Kárpátok emelkedőjén kapaszkodtunk, csikorogtak a mozdony kerekei. Velem másodszor, a szerelvény pedig ki tudja már hányadszor. Csendben ültünk, szomorúan, szótlánul.

Valamelyik kupében fájdalmas, bánatos dalok törték meg a csendet. El-elhalkultak, majd újra erősödtek, ahogyan a légáramlás keblére emelte a szavakat, s felénk hozta, vagy éppen elragadta.

Valaki már a mi kupénkban is elkezdte halkán dúdolni:

*»Es amikor senki sincsen aki látja,
Rácsókolom a lelkem egy hervadó rózsaszálra.«*

Csak csendesen dúdolta, mintha önmagának mondaná.

Mintha arra vigyázna, nehogy valaki azt gondolja róla, neki milyen jókedve van. A szomorú reménytelenség monológja volt ez. Olyan a dal is, mint a mosoly. Ragadós. Az egyik ember átveszi a másiktól. A második versszakot már többen dúdorászták. A szöveget is érthetően ejtették ki:

*»Ha egy golyó szíven talál,
Ott a véres zivatarban,
Az utolsó leheletem
A Te neved súgja halkán.
Ha majd egykor eltemetnek,
A kardomat szúrjátok a keresztfámnak,
Kardom mellé szép csendesen,*

Tűztek egy rózsaszálat.»

A második strófát, már mindenki mondta. Ugyanolyan szenvtelenül, lemondó egyhangúsággal, mintha külön-külön mondaná a dalt ki-ki önmagának. A magyar katona dalba szőtte fájdalmát, szerelmét, reménytelen jövőjét. Aztán valaki, patogósabb nótába kezdett:

*»Örmester úr mitől véres a lába,
Talán bizony, ellőtték a csatában?
Ellőtték a jobb lábam a hajlásba,
Meg kell halni fiaim a csatában.«*

- *Hát bizony, nincs más lehetőség* - jegyezte meg az egyik huszár -, *vagy meghalni, vagy pedig úgy megsebesülni, hogy többé ne vigyék frontra az embert.*

- *Vagy bevonulni a nagy káderhez.* (Nagy káderhez bevonulni = orosz fogságba esni) - toldotta meg valaki.

- *Talán az a legjobb. Onnan nem visznek el katonának senkit. Az már örülhet, mert számára véget ér a háború* - kapcsolódott be ismét más a beszélgetésbe.

- *Huszárok, kávára!* - szól át valaki a szomszéd vagonból.

- *Mi szalonnát sütünk nyárson* - válaszolták közülünk tréfálkozva.

- *Idd meg magad, a kávédat* - csipkelődtek tovább.

Azonban amikor a legközelebbi állomáson kávéosztásra került a sor, tőlünk is elmentek a reggeli italért.

Luckban szálltunk ki a szerelvényből. A város szélén egy emeletes kaszárnyában szállásoltak el. Jó, kényelmes helyet kaptunk.

A tisztek összeálltak és megbeszélést tartottak. Utána a századok más-más irányba indultak el. A mi századunk balra tartott. Egy erdőhöz értünk. Bementünk a fák közé. A századparancsnokunk egy hadnaggal és a zászlóssal kint maradt a tisztáson és távcsöveztek. Közben mi leheveredtünk, figyeltünk. Megláttuk az oroszok megfigyelő balkonját a tisztás fölött.

- *Jobban tennék a tiszt urak, ha nem mutogatnák magukat a tisztáson,* - jegyezte meg egyikünk - *mert még a mi nyakunkba is bajt hoznak.*

Meglátják az oroszok őket és ágyútűzzel árasztanak el bennünket. Attól pedig mi igen-igen félünk. A kis puskalövést figyelembe sem vettük, annyira megszoktuk már. A tisztek éppen a dombtetőre értek akkor, amikor az orosz odaeresztett egy srapnelt. Azután megegyet. A három tiszt, háromfelé szaladt. Azaz, a hadnagy és a zászlós váltotta csak ki a nyúlcipőt, a kapitány csak a lépéseit szaporázta, és egyenesen hozzánk jött. Furcsa, de szimpatikus, impozáns ember volt ez a két méteres német kapitány, báró Lichnitetein.

Már a megjelenésében is volt valami különös. Elsősorban az, hogy nem igen volt híja a két méternek. Markáns arckifejezésében finom előzékenység és nyugalom párosult. Bátor volt a végtelenségig. És okos is. Még a gyakorlatozások közben megszerettük. Ott, akkor arra gondoltunk, milyen jó lenne ilyen tiszttel a frontra menni. Biztosabbak voltunk benne, hogy kevesebben halnának meg közülünk, és kevesebben sérülnének meg. Józan, megfontolt, higgadt, realisan számító embert ismertünk meg benne, aki tisztelte, szerette katonáit. Különös volt a szemünkben az is, hogy egy báró ilyen ranggal a frontra jön. Sőt! Nem hátrál meg az első vonaltól sem. Pedig megtehetné - gondoltuk - hogy szó nélkül, feltűnés nélkül hátrahúzódná valamilyen mondvacsinált ürüggyel. Nem tette. Azt beszéltek, önként jelentkezett fronti szolgálatra. Miért? Azt mi találgattuk.

A pihenő után hosszabb menetelésbe kezdtünk. Kész lövészárkok mellett haladtunk el. Majd hídon, tisztáson, kisebb erdőn keresztül folytattuk az utunkat. Végül betessékeltek bennünket egy jól kiépített lövészárkokba. Éjszaka volt már, s akkor parancsot kaptunk: maradjunk csendben, lőni és tüzelni nem szabad.

Hárman, mint barátok, kerültünk ott együvé. Már Kecskeméten kezdtünk barátkozni.

A visszavonulás súlyos vereséget okozott a mieinknek. Nagyon sok katonánk meghalt, még több megsebesült és igen sokan estek fogságba. Ezek közül most a támadáskor senkire sem lehetett számítani. Mondogattuk is mi hárman: Mészáros, Kuczora meg én, hogy Ferenc Jóska osztrák császár velünk és a hozzánk hasonlókkal járt legjobban. Több mint két hétig nem kellett bennünket élelmezni, nem koptattuk a kincstári felszereléseket, és amikor támadni kell, akkor viszont itt vagyunk.

B. Jánosi Gyöngyi grafikája

Támadásunk elején, komoly területi előnyre tettünk szert. Egyik rajvonalat a másik után semmisítettük meg. Rendszerben haladtunk előre, míg végre az orosz észbekapott, túlsúlyban vannak az ausztrickék. Hozzáálltak azután a komolyabb védelmi vonal kiépítéséhez. Gyakran használhatók voltak az előzőek is. Megkezdték a többszörös szögesdrót-akadályok kiépítését is. (A szögesdrót nekünk mindig nagy akadályt jelentett, mert nem voltunk felszerelve drótvágó ollókkal.) Hogy miért nem, ma sem tudom.

Nemcsak az oroszok, hanem mi is jól megépített vonalat - drót akadályokkal - teremtettünk magunknak biztonságunk növelésére. A vonalak mögött viszonylag kényelmes életük volt a katonáknak. Hatnapi rajvonalbéli tartózkodás után három napra hátraengedtek bennünket pihenni. Ilyen addig még nem volt. Ez idő alatt fehérneműt cseréltünk, irtottuk magunkból a tetvet, vagyis jó nagyot tisztálkodtunk. Mészáros szakaszvezetőt egy eltévedt golyó úgy megsebesítette, hogy kórházba kellett vinni. Nagy volt a bánatunk, Kuczorának meg nekem, amikor el kellett tőle búcsúznunk. Másrészt tudtuk, most egy időre biztos kezek között gyógyul majd. Mészáros helyébe egy vaddisznó szakaszvezetőt kaptunk. Úgy mondták, zupás őrmester volt, de lopott és lefokozták. Ráadásul kiküldték a frontra. A ranglétrán azonban igen gyorsan elindult, szeretett parancsolni, másokat szekírozni, s így már szakaszvezető volt.

- *Fegyvervизitre készüljön mindenki!* - jelentette be az őrzetű, amikor ismét hátsó pihenőben voltunk.

- *A szakaszvezetű úr hamarosan megvizsgálja, tiszták-e a puskák* - toldotta meg valaki.

- *Majd lesz most kiabálás* - mondogattuk egymás között, de azért hozzáláttunk mind a fegyver, mind saját magunk rendbehozásához.

Úgy is történt. Ahogy közeledett, úgy erősödött a kiabálása, mert mindenkinél talált valami hibát. Nekem azt mondta: *A fegyvere tisztább is lehetne!*

- *Persze, hogy lehetne* - gondoltam magamban, de nem szóltam hangosan. Hanem amikor a földim fegyverét megnézte, olyan dühös lett, mint egy bak pulyka.

- *Neked nem szólt a parancs? Miért nem pucoltad meg a fegyvered?* - ripakodott rá.

- *Pucolta ő, szakaszvezetű úr* - jegyeztem meg.

- *Úgy posán váglak, hogy összeragad a szád! Akkor beszélj, ha kérdezlek!* - ripakodott rám.

Közben a lábát magasba emelte, s a földimet seggbe rúgta.

- *Tán süket vagy? Válaszolj, miért nem pucoltad ki a karabélyod?* - adta fel újból a nem éppen barátságos kérdést.

- *Pucoltam, de jobban már nem tudtam.* - válaszolta a földim.

- *Még hazudsz is!* - és úgy látszott, a rúgás után pofon következik.

Ország őrzetű azonban közbeszólt:

- *Hagyja már abba, szakaszvezetű úr! Én is láttam, hogy pucolta ez az ember a fegyverét. Különben is, fontos az itt, hogy a karabély úgy ragyogjon, ahogy a szakaszvezetű úrnak tetszik? Ne bántsa azt a huszárt, mert nem a kaszárnyában vagyunk, hanem a fronton. Ha veszekedni akar, itt van az orosz, nem is olyan messze!* - hadarta ingerülten az őrzetű.

- *Fogja be a száját őrzetű! Nekem ne tartson előadást, hol vagyunk, mit csinálunk. Majd ezután nagyobb gondom lesz az ilyen emberekre.* - És kihangsúlyozva tekintett a földimre, de az őrzetűre is.

A hátralévő néhány fegyvert már csak nagyolva nézte meg, nem szólt semmit. Látszott rajta, éktelen dühös lett ránk, hármunkra. Azután elment.

Amikor tiszta lett a levegő, mindannyian morogtunk elégedetlenségünkben. Olyan ez mint az őrdög, mintha a pokolból szabadult volna Lucifer mellől.

- *Más ember, ha a frontra kerül, kissé összehúzza magát.* - jegyezte meg valaki.

- *Ez úgy van vele, őt nem ismeri senki, ő sem ismer senkit.* - gondoltam magamban.

Itt említtem meg, hogy később mi jászok, úgy beszéltek meg, ha továbbra is így viselkedik, eltesszük láb alól. Addig azonban még történt egy s más, de erről majd később.

Másnap reggel sorakozó testgyakorlathoz. A torna sohasem felelt meg a szakaszvezetűnek. Mindig ismételtette. Ez természetesen nem tetszett senkinek sem közülünk, hiszen tornázhattunk mi éppen eleget még reggeli előtt, amikor a vonalat erősítettük kint a fronton. Itt hátul, pihenni szerettünk volna. Egy tanulságot azonban levontunk: a szakaszvezetű tudomásunkra kívánja hozni, hogy itt ő parancsol. Ő az úr. Mi ezt tudomásul is vettük. Mit tehattunk volna mást. A három nap elteltével, ismét vonalba vonultunk. Szerencsétlenségünkre nem oda, ahol előzőleg voltunk, hanem egy laposba. Alig foglaltuk el a helyünket a lövészárokban, cseperegni kezdett az eső. Majd egyre jobban esett, végül csak úgy zúdult ránk. A víz nem a dombot keresi, hanem a mélyedést. Rá is talált. S ott talált benne minket. Mi persze nem tűrhettük, hogy felvessen bennünket. Az árokból nem mehettünk ki, mert az orosz állandóan rakétázott - éjjel volt - s ha meglát, löni kezd. Egyébként is szigorú parancsunk volt, a lövészárkot nem szabad elhagyni, semmilyen körülmények között. Nem maradt más hátra, mint hogy meg kell szabadulni az

egyre szaporodó víztől. Csajkáinkkal szaporán meregettük az árokból a vizet. Az eső egész éjjel esett, így mi egész éjjel »*tornászhattunk*«. Úgy eláztunk, mint a kacsák. Vagy még annál is jobban. Amikor mintegy 15-en - sorstársak - meregettük az árokból a piszkos vizet, egy gyermekkori mese jutott az eszembe. A mese arról szólt, hogyan fogták, szoktatták dologra a lustát.

Akaratlanul is elmosolyodtam a hasonló helyzeten. Csakhogy ott a lustát, egy magasfalú kádba tették, melybe vizet engedtek - s hogy meg ne fulladjon, kénytelen volt a kádból kimeregetni a vizet - s így a munkához hozzászokott. Itt pedig egy elég alacsony oldalú lövészárkba kerültünk, ahol mint szenvedéshez és munkához szokott frontkatonák, igyekeztünk megszabadulni az átkozott esővíztől.

Mire kivirradt, elállt az eső. A lövészárkban sem maradt víz.

A jászalsószentgyörgyi II.-világháborús emlékmű (Avatása: 1992. június). A régi emlékmű átalaktása.